

בעל העקידה

מתורתו של רבינו רבי יצחק עדאמה זיע"א

מחבר ספר "עקידת יצחק"

גיליון ל"ג – פרשת במדבר תשפ"ו

מהדורת אלו

ענין מנין בני ישראל וסידור דגליהם ומסעותיהם

העיקר בהם הוא ענין מין האדם ומיני בעלי החיים, וכל הפרטים שבהם הם רק פרטים המרכיבים את כלל אותו המין, ומניינם הוא בדרך המקרה וכפי מה שמזדמן, אבל ישראל אינם כן, אלא כל אחד ואחד מהם יש לו מעלה ומשובח הוא מחמת עצמו, וגם כל הפרטים שבבני ישראל נבראו במנין מכוון ומדויק כפי מה שראה ה' בחכמתו שיהיו בכל זמן וזמן. ובכך נמשלו ישראל לכוכבים ולמזלות השמים, שכשם שלכל אחד מהכוכבים והמזלות יש תפקיד מיוחד לעצמו, והם נפרדים באיכותם אבל שוים במעלתם, כך גם כל איש ואיש מישראל יש לו מעלה וחשיבות בפני עצמו.

הטעם שמספר בני ישראל בשני המניינים היה שוה, הוא כדי לרמז בזה, שבני ישראל באותה התקופה שלאחר קבלת התורה והקמת המשכן וסידור הדגלים היו דומים בענין זה למלאכים, שכשם שהמלאכים אין בהם שינוי כלל, אלא כל זמן קיומם הם באותו המצב ובאותה הדרגה, ואין בהם שינוי גיל וכיוצא בזה, כך ישראל נמנו בשני המניינים הללו מבין עשרים שנה ועד ששים שנה, לפי שנות העולם המתחילות באחד בתשרי, ולא נקבעו השנים מעת לידת האדם, כפי השנים שקובעים לערכין, אלא כל מי שעד אחד בתשרי לאחר שיצאו ממצרים היה בן עשרים ועד ששים הרי הוא בכלל שני המניינים, להורות שישאל באותו הזמן היו בבחינת המלאכים שאין בהם שינוי גיל ומצב, וכך ראוי להם להיות תמיד כשהמטרה העיקרית העומדת לנגד עיניהם היא רצון ה' וקיום תורתו השוכן במשכן הנמצא בתוכם.

סדר קביעת הדגלים היה על פי שני קיום, אחד לאורך ואחד לרוחב, כשקו האורך שהוא ממזרח למערב חשוב יותר, וקו הרוחב הוא ממזרח לצפון, לכן נבחר יהודה החשוב מכולם להיות במזרח בתחילת קו האורך, וראובן השני בחשיבותו להיות בדרום בתחילת קו הרוחב, לאחר מכן נבחר אפרים שהוא שלישי בחשיבותו להיות סוף קו האורך והוא במערב, ודגל מחנה דן הרביעי בחשיבותו היה בצפון בסוף קו הרוחב.

ביאור ענין סדר המסעות על פי הענין הוא, שכשיצאו ישראל ממצרים היתה הדעה הרווחת באמונת העולם שהנהגת הבריאה מסורה לטבע, וכל ההצלחות והכשלונות תלויים במזלות ובכוכבים כפי תנועתם, וכפי השעות שהם שולטים, ובזה היתה עיקר חכמתם לדעת לראות כוכבים ובמזלות באיזה שעה ואיזה ענין יצליח באותו הזמן. כנגד זה רצה הקב"ה להשריש בלב בני ישראל את האמונה שהכל מסור בידו, והכל נקבע בהשגחה פרטית שלו על ישראל, וגם בנייתם ומסעם יהיה על פי ה' בלבד, ולהוציא מהדעות הנזכרות לקבוע את המסעות על פי המזלות, לכן אמר ה' שמעת הקמת המשכן יהיה הענין על המשכן, ובעלות הענין מעל המשכן יהא זה סימן לנסיעה, ובנוחו יהא זה סימן לחניה.

פירוט הזמנים שהענין שוכן על המשכן הוא עומד מעליו הוא כנגד הזמנים הקבועים למיני המזלות והכוכבים, שיש כוכבים שזמן סיבובם השלם הוא שנים רבות, ונמצא שהזמן שעומד בכל מזל הוא שנה או שנתיים, ויש שזמן סיבובם הוא שנה או פחות, והזמן שעומד בכל מזל הוא חודש או שבוע, ויש שעומדים במזל רק יום אחד או יומיים או חצי יום, כנגד זה אמרה התורה, שגם אם היה קורה שזמן חנייתם או נסיעתם היה מכוון כנגד זמן שליטת כוכב ומזל מסוים, ישראל ידעו והבינו שנסיעתם וחנייתם אינה על פי זה כלל, אלא אך ורק על פי הענין שמראה להם את רצון ה', ועל פי ה' בלבד הם נוסעים, ועל פי ה' בלבד הם חונים.

עקידת יצחק שער עב

(תהלים ט) 'ימלא ה' כל משאלותיך'. ויש להבין, מהו הענין הטמון בסדר הדגלים שהיה אצל המלאכים, וישראל התאוּ לו.

ד. בסדר העמדת הדגלים יש לשאול, שלכאורה צד מזרח הוא החשוב ביותר שהוא הראשון, ולאחריו הדרום והצפון, ולאחריהם המערב שהוא האחרון, ואם כן מדוע דגל אפרים ועמו מנשה ובנימין שהם בני רחל שהיתה עיקר הבית של יעקב היו בצד מערב, ואילו דגל דן ועמו אשר ונפתלי שהם בני בלהה וזלפה שהיו שפחות היו בצד צפון.

ה. בענין המסעות, נאמרה להלן (ט טו-כג) פרשה בת תשעה פסוקים המפרטת שכל החניות והמסעות של ישראל היו על פי הענין, שכשהענין שכן על המשכן היו חונים, וכשהענין עלה היו נוסעים, ולאחר שהתורה פירשה זאת שתי פעמים, מוסיפה התורה ומפרטת בשלשה פסוקים אופנים רבים של זמני חניה ונסיעה. 'וַיֵּשׁ אֲשֶׁר יְהוָה הֶעֱנָן יָמִים מִסְפָּר עַל הַמִּשְׁכָּן עַל פִּי ה' יַחֲנוּ וְעַל פִּי ה' יִסְעוּ. וַיֵּשׁ אֲשֶׁר יְהוָה הֶעֱנָן מִצֵּרֶבֶד עַד בִּקְרֵי וַנְּעַלֶּה הֶעֱנָן בְּבִקְרֵי וַנִּסְעֵנוּ אוּ יָמִים וַנִּלְלֶה וַנְּעַלֶּה הֶעֱנָן וַנִּסְעֵנוּ. אוּ יָמִים אוּ חֳדָשׁ אוּ יָמִים בְּהָאָרֶץ הֶעֱנָן עַל הַמִּשְׁכָּן לִשְׁכֹּן עִלָּיו יַחֲנוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא יִסְעוּ וְיַהֲעִלְתוּ יָסְעוּ'. והענין תמוה, מדוע הוראה ה' וסוף הפרט כל כך, ולא הסתפק במה שנאמר תחילה ה' וכפי פעמים שכל המסעות והחניות היו על פי ה' כפי שראו בענין. והרמב"ן (הלן ט) העיר בזה, ופירש שבאה התורה ללמד שאף שהיה הדבר קשה עליהם לא היו נוסעים אלא על פי ה', והוסיף שכל החניות והמסעות שהיו להם היו רק בזמנים המפורטים בפסוקים הללו, אבל כל זה עדיין דחוק.

ביאור ענין הדגלים הוא, בהקדם הידיעה שכדי שהאדם יוכל להתנהג על ימיו בדרך הישרה, על אף המפריעים הרבים המנסים להסיטו מדרך זו, צריך הוא לשכנע לנגד עיניו מטרה אחת עיקרית וברורה, ועל פיה יעשה את כל דבריו. הנקודה האמצעית שאליה צריך לכוון כדי לזכות לזה הוא מה שנאמר בפסוק (תהלים טז) 'שְׁפִיטָה ה' לַנְּגִדֵי תְמִיד', שישים לנגד עיניו תמיד מהו רצון ה', וכפי שמארו באבות (פ"ב מ"ב) 'וכל מעשיך יהיו לשם שמים', וכן אמר שלמה המלך (משלי ג) 'בְּכָל דְרָכֶיךָ דַּעְהוּ וְהוּא יִישֶׁר אַרְחֶיךָ', ועל ידי שבכל מעשיו מקדים הוא לחשוב מהו רצון ה' ועל פי זה הוא עושה את מעשיו, יכול הוא להיות בטוח שהוא בדרך הישרה ולא יסטה ממנה.

אלא שאף שהאדם רוצה בליבו וחושב בדעתו לעשות את כל דבריו על פי רצון ה' לפעמים הוא עלול לשכוח מזה, ועל כן צריך הדבור לעמוד לעצמו פעולות שזיכירו לו ענין זה, וזה הטעם שקבעו חז"ל שכל התפילות יהיו לכיוון ירושלים ובית המקדש, ששם הוא מקום השכינה, כדי שיהו יועיל לו לזכור שהמטרה העיקרית היא לעשות את רצון ה', וכן חזיקו האמונה שה' לבדו הוא מקור כל השפע וההטבה אשר בכל העולמות.

כשישראל קיבלו את התורה בהר סיני, זכו להשגות נבואה נשגבות, והכירו שכל מלאכי מעלה עומדים כולם סביב ה', ורצונם היחיד הוא לעשות רצון ה', ואז נתאוו שגם הם יזכו לחיות בתורה זו שהמטרה היחידה שלהם תהיה לעשות את רצון ה' יתברך, לכן אמר ה' למשה לקבוע להם דגלים, שהמשכן שבתוכו הארון יהיה באמצע, ומסביבו יהיו הכהנים והלוויים, וסביבם יהיו כל שבטי ישראל, שמצב זה יסייע להם לזכור תמיד שהמטרה היחידה היא לעשות את רצון ה' הכתובה בתורה המונחת בתוך הארון שבתוך קודש הקדשים.

ענין החיבות שבמנין הוא, שהוא בא להורות את מעלתם של בני ישראל, שאין מציאותם כשאר בני אומות העולם, וכשאר בעלי החיים, שאין ענין מיוחד בכל אחד מהם, אלא

ש'או את ראש כל עדת בני ישראל למשפחתם לבית אבתם במקדש שמואל כל זכר לגלגלתם' (במדבר א, ב)

פרשה זו פותחת את החומש הרביעי, חומש במדבר, הנקרא גם חומש הפקודים, מפני המנין שנמנו בני ישראל במדבר סיני בראש חודש אייר בשנה השנייה לצאתם מארץ מצרים, ולאחר מכן סודרו מחנות כל שבטי ישראל על פי דגלים, כשהא לה מועד ושבת לוי באמצע, ושאר ישראל סביבם, ובצורה זו היו גם חונים וגם נוסעים במשך כל זמן שהותם במדבר.

ההתבוננות בפרשה זו מעלה כמה תמיהות ושאלות בעניינים אלו, של מנין בני ישראל, סידור הדגלים והמסעות:

א. לשם מה ציוה ה' למנות את ישראל בשעה זו, ובפסוקים נראה שהיה זה לצורך קביעת סדר חנייתם ומסעם על פי הדגלים, שמפני זה הוצרכו לדעת מנין כל שבת ושבת, כדי לסדרם בצורה מעולה, ולכן חזרה התורה על מנין כל שבת ושבת בעת קביעת דגליהם. אלא שעדיין קשה, שהיה ה' יכול לומר למשה שבשמים אלו ואלו יהיו בדגל זה ומקומם בצד זה, וכן שאר כל השבטים, בלא פירוט מניינם. ובפרט, שהרי המנין יכול לגרום לנגף, ולכן צריך לתת מחצית השקל, וכנאמר בפרשת כי תשא (שמות ל"ב) 'כי תשא את ראש בני ישראל לפקדיהם ונתנו איש כפר נפשו לה' בפקד אתם ולא יהיה בהם נגף בפקד אתם, ומדוע היה צורך במנין זה. אמנם רש"י (א) פירש שמותן חיתם של ישראל מונה אותם בכל שעה, אולם יש להבין את עומק הענין שיש במנין, המראה את חיתם הגדולה של ישראל.

ב. מנין בני ישראל מבין עשרים שנה ועד בן ששים שנה באותה שעה, עלה לשש מאות אלף ושלושת אלפים וחמש מאות וחמשים, כנאמר (הלן א לב) 'אלה פקודי בני ישראל לבית אבתם כל פקודי המחנות לצבאתם וגם מאות אלה ושלשת אלפים וקחש מאות וקחמישים', ויש המנין שנמנו קודם בניית המשכן, עלה מספר זה במדויק, כנאמר בפרשת פקודי (שמות לח כו) 'בקע לקלגלת מחצית השקל בשקל הקדש לכל העבר על הפקדים מן עשרים שנה ומעלה לשש מאות אלה ושלשת אלפים וקחש מאות וקחמישים', וכיצד יתכן שלאחר כחצי שנה היו שני המניינים שוים.

וכבר עמדו על כך רש"י והרמב"ן בתחילת פרשת כי תשא (שמות ל"ב ט), רש"י פירש שאף שמראה חודש ניסן נחשב שנה שניה, ומניינם אלו נמנו לפי שנות עולם שבאחד בתשרי הוא ראש השנה, ונמצא שלא נשתנה מניינם. והרמב"ן הקשה שעדיין גיל עשרים וששים שנה נקבע לפי עת לידת כל אחד, ואינו ענין לאחד בתשרי או בניסן, וכיצד יתכן שלא השתנה המנין, ועוד, וכי לא מא אחד מהם בכל תקופה זו, ולכן פירש, שאכן היו שגדלו והיו שמתו, והיה פלא שנשאר מניינם שוה. ובדרך נוספת פירש, שבמנין הראשון נמנו גם בני שבת לוי, ואילו במנין השני לא היו כלולים כנאמר בהמשך הפרשה (הלן א מט) 'אך את משה לוי לא תפקד ואת ראשם לא תשא בתוך בני ישראל', ואלו שנהיו בני עשרים במשך תקופה זו הם השלימו את מנין בני לוי. אלא שעדיין יש להבין מדוע סיבב ה' נס פלא זה, ששני המניינים יעלו למנין שש מאות אלף ושלושת אלפים וחמש מאות וחמשים בדיוק.

ג. בעיקר ענין הדגלים, נאמר במדרש רבה (פ"ב) על הפסוק בתהלים (כ) 'בְּשֵׁם אֱלֹהֵינוּ תִּגְדָּה', שבעשה שגולה הקב"ה על ישראל בסיון לתת להם תורה ומצוות ירדו עמו שנים ועשרים אלפים מרכבות של מלאכי השרת, והיו כולם דגלים דגלים, שנאמר (שיי השירים ה ט) 'דָּגְלוּ מִרְכָּבָה'. כיון שראו אותם ישראל מיד נתאוו להיעשות דגלים כמותן, שנאמר (שם ב ד) 'הֲבִיאֵנָה אֵל בֵּית הָיְיָ וְדָגְלוּ עֲלֵי אֹהֲבָה', אמר הקב"ה (שם ב ד) 'ויעשו אתכם דגלים כמו שהתאוותם דכתיב